

УДК 332.122

В. П. Приходько,

к. і. н., Заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації

СТРУКТУРНІ ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ КОМПЛЕКСІВ

Стаття присвячена обґрунтуванню структурних пріоритетів інвестиційної діяльності територіально-виробничих комплексів.

The article is devoted to justification of investment priorities clustering.

Ключові слова: інвестиції, потенціал, пріоритети, регіон, територіально-виробничий комплекс.
Key words: investment potential, priorities, region, territorial-production complex.

ВСТУП

Стратегічним напрямом підвищення конкурентоспроможності економіки є інноваційне спрямування інвестиційної діяльності, використання ефективних наукових розробок. Умовою цього є підтримка з боку держави і місцевої влади підприємств, які удосконалюють виробництво, впроваджують нові розробки, створюють конкурентоспроможну продукцію. Особливе значення це має для територій зі значним виробничим і науково-технічним потенціалом, які можуть реалізувати свої переваги і перетворитися на плацдарми впровадження широкомасштабних інновацій в економіку країни. Активізація комерційно успішної інноваційної діяльності сприятиме збільшенню конкурентоспроможності територіально-виробничих комплексів через підвищення конкурентоздатності його продукції в умовах глобалізації; наповненню бюджетів, зростанню доходів, покращенню якості життя територіальних громад через наповнення внутрішнього ринку більш зручними, ефективними (виробленими за прогресивними, ресурсоекономними технологіями) товарами, послугами.

Розробка теоретико-методологічних засад інвестиційної діяльності територіально-виробничих комплексів ускладнюється тим, що цей напрям є досить новим у вітчизняній економічній теорії. В роботах українських вчених О. Алімова, М. Амоші, Д. Богині, Б. Буркінського, А. Гальчинського, В. Геєця, М. Герасимчука, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, В. Коломойцева, С. Мочерного, В. Симоненка, А. Федорищевої,

Д. Черваньова, А. Чернюк, В. Чижової, М. Чумаченка, О. Шаблія, В. Януковича здебільшого розглядаються окремі аспекти проблеми (структурно-галузеві, фінансові, технологічні, регіональні, соціальні, інституційні, інфраструктурні, екологічні, техногенні тощо).

Обґрунтування методологічних і практичних засад активізації інвестиційної діяльності територіально-виробничих комплексів регіону потребує розробки нових концептуальних підходів і більш виважених механізмів розв'язання проблеми, що стало підставою для вибору теми дослідження.

Метою статі є визначення і обґрунтування структурних пріоритетів інвестиційної діяльності територіально-виробничих комплексів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Конституція України закріпила модель суспільно-регіонального устрою, яка посилює роль територіальних громад у вирішенні "питань місцевого значення" (ст. 140, 143), а сучасні тенденції регіоналізації дозволяють тлумачити коло питань місцевого значення ширше, ніж це мало місце раніше.

Держава законодавчо гарантує територіальним громадам одержання фінансових ресурсів у обсязі, який забезпечує прийняті соціальні стандарти (визначені Європейською хартією). Територіальна громада створює фінансово-матеріальну базу територіального розвитку через фіксовані частки податків (або цілком), місцеві податки і збори, управляє майном комунальної власності.

За своєю сутністю обидві гілки влади адміні-

стративно-територіальної одиниці опікуються перспективами соціально-економічного розвитку регіону з відмінностями: виконавча (уповноважена державою) забезпечує сталий рівномірний поступальний соціально-економічний розвиток держави через розвиток регіонів; представницька (уповноважена територіальною громадою) орієнтована на пріоритетний розвиток регіону, що дозволяє їй легітимізувати, так би мовити, суб'єктивний підхід до свого регіону. Затвердження програм територіального соціально-економічного розвитку і контроль за їх виконанням Конституція поклала на представницьку владу (самоврядування) (ст. 143), що дозволяє їй запроваджувати преференційні заходи щодо підтримки важливих (з точки зору соціально-економічної ефективності) для території галузей, розвитку інфраструктури ринку, підтримки інноваційної діяльності тощо. Ознаками самоврядування є підзвітність місцевій громаді, виборність керівних органів і відсутність підпорядкованості [1, с. 70].

Трансферти з державного бюджету забезпечують територіям мінімум соціальних стандартів, незалежно від ступеня їх соціально-економічного розвитку, промислового потенціалу і природних ресурсів, що породжує ряд негативних моментів [2, с. 15]. Проте основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів має бути продуктивна діяльність. Тому місцеві громади територіально-виробничих комплексів зі значним промисловим і науково-технічним потенціалом прямо зацікавлені в зростанні обсягу валової доданої вартості території, створенні технологіє- і наукомістким способом, що веде до збільшення кваліфікованої зайнятості, доходів населення, соціальних відрахувань, зменшенні соціальних виплат малозабезпеченим, по безробіттю; опосередковано — в збільшенні надходжень до місцевого бюджету для вирішення соціально-економічних проблем (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, культура, правопорядок, невиробнича інфраструктура — транспортна, комунальна тощо). Збільшення продуктивної діяльності веде до зростання доходів домогосподарств, розширення попиту, в т.ч. на продукцію (послуги) територіально-виробничого комплексу (продукти харчування, транспорт, розваги тощо). Ефект мультиплікативно зростає вздовж ланцюга: збільшуються обсяги виробництва, податків, зборів. Тому територіальна громада уповноважує місцеву владу виносити стратегічні рішення щодо соціально-економічного розвитку території з огляду на територіальні переваги (промисловий і науково-технічний потенціал), здійснювати його системне прогнозування, стратегічне планування, моніторинг. Для ринкової держави соціально орієнтованого типу

метою економічної політики є створення сприятливих умов для наповнення державного і місцевих бюджетів.

У ринковій економіці істотно діють адміністративні важелі. Але якщо на рівні держави є досвід їх застосування, то на регіональному рівні тільки відбувається ринкове інституційне становлення функцій регіональної виконавчої влади, місцевого самоврядування за моделлю самоорганізованої ринкової соціально-економічної системи, особливо соціально орієнтованої. Тому адміністративний фактор при реалізації загальнодержавних і регіональних пріоритетів часто має суперечливий характер (коли має бути ринковим — є адміністративним, і навпаки). Урівноваження регіональних і загальнодержавних цілей розвитку відбувається на рівні взаємодії центральної і регіональної виконавчої влади та місцевого самоврядування, яке в Україні перебуває в досить нерозвинутому стані і не відповідає наявному етапу побудови демократичного суспільства. Стратегія і тактика місцевої влади обох гілок по досягненню консенсусу цілей державного і регіонального рівнів щодо принципово нових соціально-економічних явищ перебувають в стадії формування.

Аналіз сучасних тенденцій регіоналізації в Україні дозволяє зробити висновок, що така домінанта вибудовується по горизонталі управління (рівень регіону): розбудовуються засади демократичного суспільства через врахування волевиявлення територіальних громад (діє обернений зв'язок), відтворюються і комплексно розвиваються в ринкових умовах територіально-виробничі комплекси (в адміністративних межах), розвиваються взаємодія місцевої влади з промислово-фінансовими угрупованнями, крупними корпораціями, які є стабілізаторами економічного зростання територій; здійснюються заходи по наповненню місцевих бюджетів через сприяння місцевим підприємствам, залучення інвестицій; розвиток інфраструктури ринку, інноваційної діяльності тощо. Хоча іноді території, що отримали статус СЕЗ, застосовують пільги в якості "щілини" в кордоні для пільгової перевалки імпорту або не використовують надані їм можливості зростання.

По вертикалі здебільшого йдуть деструктивні процеси: держава механічно перерозподіляє частину коштів центрального бюджету між місцевими бюджетами незалежно від зусиль територій збільшити податкові надходження, чим створюється споживацькі настрої в депресивних регіонах, де місцева влада і громада є пасивними і не намагаються збільшити ефективність соціально-економічного розвитку. Адже всі території мають резерви зростання (окрім територій лиха — зона

відчуження ЧАЕС), депресивності можуть обгрунтовано ініціювати створення СЕЗ. Набувають суб'єктивного характеру критерії надання територіям статусу СЕЗ: територія має відносно мало резервів розвитку або їх не має взагалі. У територіях, де задіяні механізми інтенсифікації розвитку, втрачається мотивація, оскільки доводиться більше віддавати бідним територіям.

Підхід до продажу державних активів структуроутворюючих територіально-виробничих комплексів, має бути виваженим, оскільки ними може заволодіти деструктивний інвестор (конкурент) з достатніми фінансовими можливостями, який запропонує більшу ціну, ніж інсайдери. Він може ліквідувати підприємство у такий спосіб і нанести шкоду територіальній громаді. Отже, вони мають бути захищеними від приватизаційних процесів такого роду.

Світова практика ринкового господарства виробила важливі для регіональної самоорганізації ринкового суспільства механізми продуктивної економічної взаємодії різних форм власності по спільному управлінню господарськими об'єктами через представництво в управлінні усього діапазону інвесторів, в т.ч. територіальної громади. Так, протягом останніх 150 років у одній з найбільш благополучних країн світу Швейцарії базові галузі економіки (енергетика, в т.ч. атомна, зв'язок, телекомунікації, ВПК, транспорт, кантональні банки) знаходиться у суспільній власності. Референдум щодо часткової лібералізації ціноутворення і доступу до електромереж приватних операторів підтвердив негативне ставлення громадськості до цієї пропозиції і залишив згадані галузі у суспільній власності під громадським контролем. Співвласниками базових галузей Швейцарії здебільшого є господарські управління муніципалітетів, уряди кантонів (областей), кантональні парламенти, галузеві виробничі об'єднання, науководослідні інститути, державні установи; державні, приватні та засновані на корпоративній власності підприємства, банки; робітники підприємств, суміжні підприємства. Такий розподіл власності, заборона на відчуження та зміну форми власності закріплені законодавчо [4, с. 112]. Вирішальним фактором тут є здатність власників забезпечити баланс інтересів, ефективне виробництво, контроль над фінансовими потоками і їх використання на науково-технічний, технологічний, соціальний, природоохоронний розвиток підприємств. Контроль над ціноутворенням не дозволяє розвиватися структурним диспропорціям, які можуть ініціювати переважне вкладання коштів у певні галузі економіки і стагнацію інших. Це створює збалансований по галузям економіки і промисловості господарський комплекс при збереженні за

державою функцій по стимулюванню високих технологій, експорту.

Отже, комплексна власність з представництвом регіональної влади, робітників, постачальників, суміжників, фінансових закладів має значний досвід продуктивного з соціально-економічної точки зору функціонування і є доцільною для застосування в Україні. Держава у такий спосіб отримає можливість свідомо формувати ефективного власника підприємства, який за такої конфігурації інтересів виведе його на високий виробничо-технологічний рівень, сформує збутову програму і при цьому врахує інтереси всіх сторін — підприємців, робітників підприємства, менеджменту, місцевої влади і економіки країни. Баланс прав та інтересів пулу інвесторів може стати підставою для участі в спільних інвестиційних проектах серйозних інвесторів, в т.ч. іноземних. В іншому випадку кращі стратегічні підприємства України продовжуватиме приватизувати офшорний капітал, який вивозитиме прибутки за межі країни, а національний капітал отримає лише ті крихти, що залишаться після них.

Адміністративно-територіальна реформа в напрямі укрупнення адміністративних суб'єктів сприятиме формуванню самодостатніх територіально-виробничих комплексів і територіальних громад, які матимуть достатні фінансові ресурси для забезпечення населенню гарантованого рівня громадських послуг і активізації регіонального розвитку [3]. Наявний територіально-адміністративний устрій створює перешкоди комплексному розвитку територій, коли райони залишаються без бюджетоутворювальних промислових підприємств, які адміністративно знаходяться в містах обласного підпорядкування, куди виїжджає на роботу працездатне місцеве населення і де воно сплачує податки з своїх заробітків. Внаслідок цього 70—80% районів є дотаційними [6, с. 8].

Посилити взаємну економічну інтеграцію територій можна шляхом укладання міжобласних угод про співробітництво, взаємовигідний товарообмін [5, с. 8]. До встановлення дійсно ринкових самовідновлюваних і саморегулюючих механізмів та для запобігання деструктивній дії міжрегіональної конкуренції (яка перевищує межі конструктивної) центральні органи влади можуть взяти на себе роль координації при узгодженні масштабу участі підприємств регіонів (фінансового, науково-технічного, кадрового забезпечення, виробництва, реалізації тощо) при реалізації крупних, в т.ч. високотехнологічних інвестиційних проектів, зокрема міжнародних, за організаційним типом консорціуму. Інакше міжрегіональна конкуренція матиме чітко виражений деструктивний характер.

Для авіабудівників України в перспективі доцільно об'єднати зусилля і брати більш активну участь у міжнародній кооперації, оптимізувати кількість власних конструкторських розробок за рахунок зменшення їх числа і підвищення якості та технологічної новизни. Міжнародна високотехнологічна кооперація дозволить підвищити технологічний рівень власного виробництва.

Зазначена стратегія і тактика вбачається єдино доцільною для реалізації технологічних переваг промислової і науково-технічної ланок, оскільки в умовах подальшої лібералізації внутрішнього ринку України нижча конкурентоспроможність високотехнологічної техніки, виробленої в Україні, призведе до катастрофічних явищ в авіабудуванні.

Отже, структурними пріоритетами інвестиційної діяльності в галузевому і технологічному аспектах є більш повне використання науково-технічного потенціалу; збільшення у валовому випуску продукції частки валової доданої вартості, створеної найбільш технологічним чином; в інституційному — формування ефективного господаря територіально-виробничих комплексів в собі територіальної громади, ширше запровадження комплексної власності з широким колом учасників, в т.ч. територіальних громад, відновлення функцій держави щодо управління своєю власністю; визначення долі державних активів, яких вона хоче позбутися; подальша децентралізація державного управління та перерозподіл повноважень між центральними і регіональними гілками влади та між виконавчою і представницькою (місцевим самоврядуванням) за моделлю соціально орієнтованої ринкової економіки, створення системи підтримки місцевих виробників, що поряд з заходами державної підтримки покращить перспективи трансформації відносин власності. В організаційному плані важливе прискорення регіонального та промислово-фінансового структурування, що уможливить концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

Аналіз перспектив розвитку дозволяє зробити висновки, що структурними пріоритетами інвестиційної діяльності територіально-виробничих комплексів у галузевому і технологічному аспектах є більш повне використання науково-технічного потенціалу; збільшення у валовому випуску продукції частки валової доданої вартості, створеної найбільш технологічним чином, відновлення участі територіально-виробничих комплексів у кооперації, в т.ч. міжнародній; в інституціональ-

ному — формування ефективного господаря територіально-виробничих комплексів у особі територіальної громади, подальша децентралізація державного управління та перерозподіл повноважень між центральними і регіональними гілками влади та між виконавчою і представницькою (місцевим самоврядуванням) за моделлю соціально орієнтованої ринкової економіки, створення системи підтримки місцевих виробників, що поряд з заходами державної підтримки покращить перспективи трансформації відносин власності на підприємствах; в організаційному плані важливим є прискорення регіонального та промислово-фінансового структурування, що уможливить концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку.

Важливою передумовою ефективною інвестиційної діяльності територіально-виробничих комплексів є більш широка участь місцевої влади в прогнозуванні, стратегічному плануванні і управлінні регіональних соціально-економічних процесів, передбачення регіональною владою обох гілок стратегічних перспектив розвитку територіально-виробничих комплексів і розробка тактичних заходів для реалізації його конкурентоспроможних переваг.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254 %EA%2F96-%E2%F0&p=123366815408378](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0&p=123366815408378).
 2. Концепція переходу України до сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.greenparty.ua/news/greenparty/greenparty_17371.html.
 3. Мезенцев К. В. Прогноз регіонального розвитку України з використанням синергетичного підходу / К. В. Мезенцев // Вісник Київського ун-ту. Географія. — 2006. — Вип. 52. — С. 39—43.
 4. Оніщенко В.О. Адаптивне управління розвитком регіональних соціо-еколого-економічних систем / В.О. Оніщенко // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — № 7. — С. 112—120.
 5. Осовська Г.В. Проблеми соціально-економічного розвитку регіону: монографія / Г.В. Осовська, С.М. Рижук, Л.І. Величук. — Житомир: ЖАТУ, 2005. — 342 с.
 6. Толкованов В.В. Нові форми співробітництва між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями з метою ефективного вирішення актуальних питань місцевого та регіонального розвитку / В.В. Толкованов; за заг. ред. В.В. Кравченка. — К.: Атіка, 2003. — 138 с.
- Стаття надійшла до редакції 14.05.2012 р.*